

Uit de praktijk

■ Lody Smeets

L. Smeets is senior Beleidsadviseur examenvernieuwing bij Stichting Cito, divisie CTE. E-mail: lody.smeets@cito.nl

Een leerzame reis

Anneke Blok neemt afscheid van Cito. Zij is 6,5 jaar voorzitter van de raad van bestuur geweest. Zelf zegt zij hierover: “Ik voel me zeer sterk verbonden met hetgeen waar Cito voor staat; eerlijk en objectief toetsen, waarmee de organisatie een bijdrage levert aan kansengelijkheid. Om dat los te laten vind ik lastig. Uiteindelijk heb ik toch de keuze gemaakt om een nieuwe uitdaging bij Noordhoff aan te gaan, omdat ook van leermiddelen mijn hart sneller gaat kloppen.”

Hoe kijk je terug?

Anneke ziet haar tijd bij Cito als een leerzame reis. Bij haar aantreden in 2016 had Anneke door haar ervaring bij een educatieve uitgever zich al goed verdiept in onderwijs en het onderwijsleerproces. Bij Cito leerde ze dat het maken van goede toetsen een vak apart is en dat de toetsen die gemaakt worden steeds onderwerp van een publiek debat zijn. Ze zegt daarover: “Ik vind het stoer dat we naast de ontwikkeling van wettelijke toetsen en examens door de Stichting en de uitvoering van maatschappelijke marktactiviteiten door de BV, meer en meer invulling geven aan het label kennisorganisatie. Dit wordt nog verder versterkt door vanuit de jongste divisie CitoLab, de opgebouwde kennis terug te geven aan de onderwijsprofessionals en de

samenleving. Het draagt bij aan de toegankelijkheid van deze organisatie. Hierop kan worden voortgebouwd.”

De impact van Corona is ook iets wat bij Anneke nog vers in het geheugen ligt. De centrale examens in 2020 gingen niet door. In 2021 en 2022 maakten de leerlingen weer examens maar dan wel met extra kansen en een aangepaste normering. Volgens Anneke kunnen dergelijke aanpassingen op papier eenvoudig lijken. In de praktijk vergt dat van de examenmakers en de scholen een behoorlijke inspanning. Dat dit gelukt is, toont volgens Anneke aan dat we in onderwijsland over veel veerkracht beschikken.

Had je ooit als droom om bestuurder te worden?

Anneke: “Nee, het is me meer overkomen dan dat ik het ooit bedacht had. Ik heb gekozen voor de studie kunst- en cultuurwetenschappen. Mijn ouders zeiden: ga iets doen waar je graag in wilt verdiepen, die loopbaan komt daarna wel. Laat zien dat je goed bent in wat je doet, dan krijg je ook kansen. Zo werd ik directeur van uitgeverij Zwijsen. Gaandeweg kwam ik er wel achter dat bepaalde aspecten van besturen mij wel liggen. Zo heb ik al in mijn studie geleerd dat het kijken vanuit meer perspectieven (historisch, sociologische en economisch) erg van pas komt. Er is niet één waarheid! Daarnaast houd ik van werken met mensen en richting geven.”

Zou je ooit nog eens iets heel anders willen doen?

Ja, daar heeft Anneke wel meteen een idee bij. Ze wilde ooit bouwkunde gaan doen. Dat kwam door haar opa, die een werkkamer had met een grote tekentafel omdat hij architect was. Anneke liep een week mee met een architect en ontdekte als 17-jarige dat je veel te maken kreeg met ingewikkelde gemeentelijke regelgeving. Dat was op die leeftijd natuurlijk totaal niet interessant. Geen bouwkunde dus maar grappig genoeg studeert haar zoon nu ‘Building Sciences’ in Eindhoven. Dat is tegenwoordig een studie met veel aandacht voor duurzaam

Het civiele effect van de examens moet overeind blijven, want anders gaat dit ten koste van de kansengelijkheid.

bouwen. Iets bijdragen aan duurzaamheid ziet Anneke ook wel voor zich als iets heel anders.

In het jubileumboek 50 jaar Cito (Cito bestond 50 jaar in 2018) stond dat jij graag wilde zorgen dat toetsen meer als hulpmiddel zouden worden gezien en niet als afrekeninstrument. In hoeverre is dat al gelukt?

Van afrekenmiddel naar hulpmiddel, er is nog werk aan de winkel, maar er is ook al, mede door onderwijs op afstand door Corona, al wel wat veranderd. Cito laat ook de toegevoegde waarde van informatie uit toetsen zien. Anneke noemt de volgsystemen als voorbeeld. Deze volgtoetsen zijn bij uitstek geschikt om objectief de ontwikkeling van de leerling in beeld te brengen. Compleet met rijke, grafische rapportages. Leren en volgen horen bij elkaar.

Elke onderwijsprofessional is daar dagelijks mee bezig. Hoe stuur ik het leerproces bij, hoe stel ik vast wat de beheersing van een vaardigheid is? Volgtoetsen ondersteunen de onderwijsprofessional hierbij, als een stukje van de puzzel. Daarvoor zijn ze bedoeld.

**Kansengelijkheid. “Als je voor een dubbeltje geboren wordt, moet je ook een kwartje kunnen worden.”
Hoe staan we er anno 2022 voor? Wat moet er nog gebeuren in onderwijs en bij toetsen?**

Cito heeft in haar missie kansengelijkheid centraal gesteld. Uit diverse onderzoeken blijkt dat daar nog veel werk is te doen. In het

Het examen is een mooie gelegenheid om je kennis en vaardigheden te etaleren maar ook om daarnaast met je talent en verworven vaardigheden vanuit een actieve rol iets te creëren.

septembernummer van het tijdschrift Geografie wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de ruimtelijke segregatie van gezondheid in Nederland. Een foto in dit artikel laat de wijk Overvecht zien pal naast de wijk Tuindorp in Utrecht. In Overvecht is de gemiddelde levensverwachting behoorlijk lager dan in Tuindorp. Dit is een indringend beeld. Hoe kun je nou met onderwijs en toetsing iets doen aan deze ongelijkheid die veel breder in Nederland is te zien en zich niet alleen manifesteert in gezondheid maar ook in opleiding en beroep?

Volgens Anneke heeft de invoering van de eindtoets voor het basisonderwijs heel lang emanciperend gewerkt. De laatste jaren is de kansongelijkheid echter helaas weer toegenomen. Het is een complex vraagstuk. Zij bezocht een basisschool in een wijk in Utrecht waar veel kinderen wonen die thuis minder steun of stimulators ondervinden. Daar werd het project ‘leeskilometers maken’ ingevoerd. Elke schooldag werd begonnen met een kwartier voorlezen en daarna een kwartier zelf lezen. Dat is een simpele maar effectieve interventie. Andere initiatieven op scholen in vergelijkbare wijken is het aanbieden van een gezond ontbijt. Ook daarvan zien we al positieve effecten. Het gaat volgens Anneke niet alleen om wat er in het schoolgebouw gebeurt maar ook om de hele context waarin het kind opgroeit. Zij noemt als voorbeeld de geschiktheid van de thuissituatie voor online-onderwijs en de gevolgen van de huidige hyperinflatie. Het vraagt dus ook om een multidisciplinaire aanpak. Wij kunnen als Cito wel een steentje bijdragen door de ontwikkeling van leerlingen goed in beeld te brengen maar het vraagt een gemeenschappelijke inspanning van ons allemaal.

Lesmateriaal en toetsen maken: een vak apart? Jij hebt ervaring als bestuurder bij Cito. Je wordt nu directeur bij een educatieve uitgeverij. Welke verschillen zijn er tussen het maken van goed lesmateriaal en het maken van een goede toets?

Zowel de educatieve uitgevers als ook Cito zijn toeleveranciers van hulpmiddelen aan de onderwijsprofessional. Als uitgever zit je dichter op de dagelijkse lespraktijk met leerlijnen en didactische principes. Een toetsenmaker heeft toch een wat andere rol iets meer op afstand. Toetsen moeten goede peilingen zijn over de resultaten van het leren en waardevolle informatie geven voor bijsturing van het onderwijsleerproces. Anneke vat het als volgt samen: de docent heeft de regierol, de leerling staat met zijn leren centraal en beiden gebruiken leer middelen en toetsen als waardevol hulpmiddel in het onderwijsleerproces.

Centrale examens krijgen deels positieve reacties maar deels ook felle kritiek. Lesinhoud wordt aangevochten. Belangengroepen eisen meer of minder aandacht voor onderwerpen in het examen. Wat betekent dat voor curriculumontwikkeling en centrale toetsen en examens?

Een maatschappelijk kritische houding zie je volgens Anneke anno 2022 op heel veel terreinen. Volgens haar moet het civiele effect van de examens overeind blijven, want anders gaat dit ten koste van de kansengelijkheid. Met civiel effect wordt in dit verband gerefereerd aan de waarde van een diploma voor toelating tot een vervolgopleiding. Wel moeten we goed in gesprek blijven met alle betrokkenen bij de examens. Welke vragen leven er? Welke behoefte is er aan verdere flexibilisering en vernieuwing in de examens en in het examenstelsel?

Maar wat zegt Anneke dan tegen sommige schoolleiders die zeggen dat het ook wel zonder centrale examens kan in het voortgezet onderwijs?

Volgens haar geven centrale examens mede richting aan het onderwijs. Tegelijkertijd kan het als een keurslijf worden ervaren. Dat hoeft volgens haar eigenlijk niet in het huidige stelsel waarin het centraal examen en het schoolexamen elk voor 50% meewegen voor het diploma. Je wilt toch vaststellen of de leerling

goed is toegerust voor het vervolgonderwijs. Heeft die leerling daadwerkelijk het beoogde vaardigheidsniveau in huis? Het is dus goed dat daarvoor kwalitatief hoogwaardige centrale examens en schoolexamens worden aangeboden. Met het centrale deel van de examens borg je daarnaast ook civiel effect. Dat een diploma behaald in Vlissingen dezelfde waarde heeft als een leerling die dat doet in Franeker, is een maatschappelijke waarde die bijdraagt aan kansengelijkheid. Anneke adviseert de scholen om mee te denken met de ontwikkeling van centrale examens en de maximale ruimte te zoeken in de schoolexamens. De toetsenmakers van Cito staan open voor goede ideeën uit het onderwijsveld.

Samen met het CvTE (het college voor toetsen en examens) zijn er overigens al veel mogelijkheden ingericht voor docentenbetrokkenheid. Zo'n 1.500 docenten en leerkrachten uit het onderwijs (po, vo en mbo) zijn op de een of andere manier al jaarlijks betrokken. Docentoordelen worden meegewogen bij de normering en er is jaarlijks een enquête onder docenten met een hoge response.

Kerdoelen en examenprogramma's worden geactualiseerd. Er wordt bijvoorbeeld meer aandacht gevraagd voor burgerschap en digitale geletterdheid. Rekenen en taalvaardigheid verdienen verdere versterking. Welke modernisering van toetsen en examens kan hieraan bijdragen? Welke eisen stelt dit aan educatief materiaal?

Rond de zomer van 2022 is gestart met de herziening van een deel van de kerndoelen en examenprogramma's. Een periodieke en systematische herijking van het curriculum zoals die nu wordt voorgesteld onderschrijft zij wel maar dat moeten we niet onnodig complex maken. We staan eigenlijk in de wacht. De vraag aan

Anneke is of Cito acties kan ondernemen om die wachtstand te verkorten: “Ja dat denk ik wel. Wij kunnen met het onderwijsveld goede voorbeelden maken van nieuwe examenvormen die al inspelen op het onderwijs van morgen.” Anneke noemt als voorbeeld de vaardigheid digitale geletterdheid die nu door de minister als een van de vier basisvaardigheden is benoemd. Dit is een vaardigheid die je ook met nieuwe digitale vormen zou moeten toetsen en niet op papier. Op deze wijze is er sprake van een authentieke context. In samenwerking met de universiteit van Twente heeft Cito hiervoor een digitale nulmeting ontwikkeld. We ontwikkelden in het vervolg daarop ook nieuwe valide toetsvormen voor het peilingsonderzoek digitale geletterdheid.”

In dit tijdschrift is gepubliceerd over programmatisch toetsen (gedachtengoed van Liesbeth Baartman, Tamara van Schilt Mol en Cees van der Vleuten). Dat is een meer holistische kijk waarbij het geheel van verschillende datapunten tot een besluit leidt over bijvoorbeeld een diploma. Dit wordt in het HBO al toegepast. Zie jij daarvoor ook in PO en VO mogelijkheden? Wat betekent dit dan voor centrale eindtoetsen of centrale examens?

Anneke geeft aan dat in het funderend onderwijs (PO en VO) sterker de nadruk ligt op het leren van basisvaardigheden dan in het beroepsonderwijs. Je moet immers wel goed en tijdig kunnen vaststellen of leerlingen op de goede weg zijn richting de gewenste landelijke referentieniveaus. Ook moet je met goed gevalideerde landelijke toetsen vaststellen of leerlingen kunnen doorstromen naar het vervolgonderwijs. Zij ziet wel het belang om de bredere ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen, bijvoorbeeld met projecten en praktische opdrachten. Dan kan het gaan om het laten zien van vaardigheden zoals samenwerken, presenteren en aspecten van socialisatie en persoonsvorming. Hierbij zou

je heel goed de inzichten van programmatisch toetsen uit het hbo kunnen gebruiken. Op de vraag of een diploma meer zou kunnen bevatten dan alleen cijfers, zegt ze dat dit inderdaad een goed idee is om recht te doen aan deze brede ontwikkeling van de leerling. We kunnen best meer oog hebben voor de talenten van leerlingen die niet altijd uit cijfers alleen blijken.

Leerlingen en studenten, wat leren de toetsmakers daarvan?

Anneke reageert meteen enthousiast op de vraag of leerlingen meer inbreng zouden kunnen hebben bij creatieve en moderne toets- en examenvormen. Zij refereert aan een project waarbij studenten van de HKU in Utrecht werd gevraagd om hun versie van het examen Nederlands te maken vrij van sommige beperkende randvoorwaarden die voor de examenmakers gelden. Ten eerste hadden zij de examenopgaven in een voor jongeren herkenbare digitale setting ontworpen. Ten tweede werd de examenkandidaat meteen in een actieve rol geplaatst, namelijk in de rol van een redacteur die een bericht moest schrijven voor een bepaald doel en een bepaalde doelgroep. Volgens Anneke heeft dit als grote voordeel dat je als leerling beter inziet waarom je iets leert en waarom dit dan ook op een examen aan de orde komt.

Het examen is dan een mooie gelegenheid om je kennis en vaardigheden te etaleren maar ook om daarnaast met je talent en verworven vaardigheden vanuit een actieve rol iets te creëren of zelf een voorstel of een oplossing aan te dragen. Zij is er zeker voor om leerlingen meer mee te laten denken over aansprekende examenvormen en over onderwerpen en contexten. Blijvende betrokkenheid van docenten én leerlingen, dat zijn toch belangrijke sleutels tot een goed draagvlak voor examens.

Bij de vrijere meer open examenopgaven die vanuit de koker van de studenten kwam, hoort ook een lande-

lijk te hanteren correctievoorschrift. Zouden we dan niet ook de huidige kijk op eerste en tweede correctie moeten heroverwegen?

Anneke vindt dat het huidige systeem van eerste en tweede correctie is gebaseerd op het vertrouwen in de professionaliteit van de docent. Je kunt best werken met een correctievoorschrift met een zekere interpretatieruimte waarbij een range aan juiste antwoorden mogelijk is. Het uitgangspunt is dat een docent goed kan inschatten of een antwoord dat niet letterlijk in het antwoordmodel staat op grond van een valide argumentatie toch is goed te rekenen. Het systeem van eerste en tweede correctie is goed, want dan kan het overleg tussen de twee correctoren bij twijfel ervoor zorgen dat er toch een passende en eerlijke beoordeling wordt gegeven.

Welk artikel zou jij graag in dit tijdschrift zien over 5 jaar over een positieve ontwikkeling waaraan toetsen en examineren een bijdrage aan kan leveren?

Over 5 en over 10 jaar wenst Anneke vurig dat het civiel effect van het diploma er nog steeds is en dat we steeds meer vooruitgang hebben geboekt met het bevorderen van kansengelijkheid. Welke bijdrage kunnen we daaraan dan met toetsen en examineren leveren? Dan noemt Anneke dat we meer zichtbaar maken van wat een leerling allemaal in huis heeft. Ze pleit wel voor een goede borging van afsluitende momenten richting vervolgonderwijs. Die wellicht in de toekomst flexibeler in tijd en vorm worden. We moeten ons inzetten om ook met toetsen de talenten en mogelijkheden van alle leerlingen inzichtelijk te maken. Dit kan door breder te kijken en hun talenten naar boven te halen. ■

Gesignaleerd

**Voorzitter College voor Toetsen en Examens: ‘Smeer examens over schooljaar uit’
Edwin van der Aa 29-09-22, 17:19 De Stentor**

De schoolexamens en de tijdvakken van het centraal examen op de havo en het vwo moeten veel meer worden verspreid over het schooljaar. Dat zegt Pieter Hendrikse, voorzitter van het College voor Toetsen en Examens, in een podcast. Ook wil Hendrikse ervan af dat docenten en ouders al voor kinderen tussen de 10 en 14 moeten beslissen over een onderwijsrichting.

In de Curio-podcast ‘De Kracht van Onderwijs’ vertelt Hendrikse, die afzwaait als CvTE-voorzitter, allereerst af te willen van een centraal examen in een tijdvak dat ergens in mei begint en meteen gevolgd wordt door een tweede en een derde tijdvak. „Weg met die vanzelfsprekendheid dat medio juni overal de vlag uitgaat, omdat de 16-/17-/18-jarigen hun studie hebben afgerond. We moeten toe naar een langere periode van examineren, naar momenten die goed zijn voor de leerling.”

Een leerling kan volgens hem bijvoorbeeld al eerder in het schooljaar klaar zijn met een vak. „Talen kun je bijvoorbeeld eerder in het jaar afsluiten. Daarna is er dan nog alle tijd voor spreekvaardigheid.”

Daarnaast wil Hendrikse dat schoolexamens niet langer worden gebruikt als oefening voor het centraal examen. De schoolexamens moeten juist daarna plaatsvinden, meent hij. „De vlag kan dan uit als je schoolexamens hebt afgerond.”